

■ Памяць сэрца

ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ АД ВЕТЭРАНА

Былы авіятар з Магілёва два гады сістэматызаваў інфармацыю па Героях Савецкага Саюза

Гэта кніга ўнікальная ўжо тым, што дагэтуль ніхто так не групуваў Герояў Савецкага Саюза. Аўтар падзяляе іх па родах войскаў, узросце, грамадзянстве і нават поле. Акрамя аўтабіяграфічных звестак па кожным ёсць яшчэ і невялікая інфармацыя пра падзвіг. Кніга напалову напісана ад рукі. Астатняе — выразкі з перыядычных выданняў і ксеракопіі фотаздымкаў. Сабраць у адзін важкі том гэтыя разнастайныя матэрыялы дапамагла магілёўская абласная газета «Зямля і людзі», з якой ужо доўгі час сябрае ветэран.

Глядзіш на незвычайную энцыклапедыю і здзіўляешся, якая ж карпатлівая работа была зроблена. Інфармацыю па Героях Савецкага Саюза Іван Мацвееў збіраў даўно, але мэтанакіравана пачаў працаваць над кнігай толькі два гады таму. У сакавіку ветэрану Ваенна-паветраных сіл споўніўся 91 год. Прызнаецца, што калі стала цяжка ездзіць на дачу, знайшоў сабе іншы занятак. Хадзіў па бібліятэках і збіраў карысныя матэрыялы. Суразмоўца аптыміст і не страціў цікавасці да жыцця. Прыемна здзіўляе феноменальнай памяццю. «Вось колькі Герояў Савецкага Саюза было за перыяд савецкай улады? — застае ён мяне зняцку сваім пытаннем. «Каля 14 тысяч! Прычым за час Вялікай Айчыннай вайны званне прысвоена 13 611 чалавекам. Некаторым нават не аднойчы. Напрыклад, Іван Кажадуб у жніўні 1945 года стаў тройчы героем».

Пачынаецца кніга з аповеду пра лётчыкаў-чалюскінцаў, якія першымі атрымалі званне Герояў, потым — палярныя даследчыкі, Герой вызваленчай вайны ў Іспаніі, баёў на возеры Хасан, рацэ Халхін-Гол, савецка-фінляндскай вайны 1939—40 гадоў, двойчы Герой Савецкага Саюза, Герой, рэпрэсаваны да вайны, жанчыны-Герой, Герой Савец-

кага Саюза да 18 гадоў, грамадзяне замежных краін, якія атрымалі гэта высокае званне...

— Інфармацыя пра Герояў не закрытая, у чым жа навізна вашай працы? — спрабую зразумець матыў стварэння гэтага выдання.

— Вы ў руках энцыклапедыю Герояў Савецкага Саюза трымаеце? Яны ж там ідуць па алфавіце, усе ў хаатычным парадку. А я іх па кватэрах разводзіў, па дамах, па гарадах, — усміхаецца ветэран. — Напрыклад, у Магілёве ёсць вуліца Каралёва. Хто такі? У мяне тут ёсць адказ: камандзір партызанскага злучэння, генерал-маёр. Партызаны ў мяне асобна сабраныя.

Гартаю старонкі. На вочы трапляюць фатаграфіі знакамітых «семьрых смелых» лётчыкаў-чалюскінцаў.

— Першымі Героямі Савецкага Саюза сталі Анатоль Ляпідзеўскі, Сігізмунд Леванеўскі, Міхаіл Вадап'янаў, Мікалай Каманін, Іван Даронін, Маўрыкій Сляпнёў, Васіль Молакаў, — пералічвае ветэран кожнага пайменна. — Восьмым Героем стаў лётчык-выпрабавальнік Міхаіл Громаў. А Чкалаў атрымаў званне Героя Савецкага Саюза дзявятым — за свой рэкордны далёкі дзень таго часу пералёт — ад Масквы да Далёкага Усходу.

Герой Магілёўшчыны таксама сабранны асобна. І пад нумарам адзін значыцца вядомы савецкі матэматык, географ, геофізік, астраном, даследчык Паміра і Поўначы Ота Юльевич Шміт. «Званне Героя ён атрымаў у 1937-м за арганізацыю дрэйфуючай станцыі «Паўночны полюс-1», — удакладняе аўтар кнігі. — Наогул асваенне паўночных зямель шмат каго зрабіла Героямі. Гэта званне прысвоена ўсяму экіпажу парахода «Сядоў», які дрэйфаваў 812 сутак. Нават, кухару. І наш магіляўчанин у той спіс трапіў — Іосіф Нядзвецкі. На «Сядове» ён быў машыністам. Трапіў туды ў ліку добраахвотнікаў, такіх знайшлося 15 чалавек. Толькі вярнуцца яму адтуль жывым не прыйшлося. Загінуў на пажары на Новы год. Па сваёй жа віне. Пахаваны ў Маскве».

— Дзе ў асноўным бралі інфармацыю пра Герояў? — цікаўлюся я.

— Па магіляўчанах — з кнігі «Гонар і Слава Магілёўшчыны», якую мне гарвыканкам падарыў перад Днём Перамогі. З кнігі «Іх імёнамі названы» даведаўся, што Рыма Шаршнёва, дзяўчына з Гомельшчыны, у 1942 годзе паўтарыла падзвіг Аляксандра Матросова. Але ёй Героя Савецкага Саюза не далі, узнагародзілі ордэнам Чырвонага Сцяга. Калі мне было прасцей рухацца, ездзіў у бібліятэку імя Карла Маркса. Там сядзеў з энцыклапедыямі, выбіраў, запісваў. Выкарыстоўваў звесткі з тэлеперадач. Летась у адной з іх расказвалі пра мінчаніна, Героя Савецкага Саюза Васіля Мічуріна. Ён як раз

Рыгоравіч нават служыў у адным палку. «Ён вайну закончыў капітанам, а даслужыўся да камандзіра ракетнай часці, — кажа ветэран. — Другога Героя Савецкага Саюза яму прысвоілі 23 лютага 1948 года. За ўдзел у вайне. Як ён сам прызнаваўся: спіртное перашкаджала атрымаць яму зорку раней. Тады за гэта вельмі строга каралі».

Пра сябе ветэран расказвае, што на вайну трапіў як раз у Дзень Перамогі. У 41-м скончыў 7 класаў, а калі адвучыўся ў авіяцыйным вучылішчы, быў ужо 1945 год. Але служба ў Быхаве, куды яго ў хуткім часе накіравалі, таксама была не з лёгкіх. У савецкія гады тут базіравалася 57-я Смаленская марская ракетаносная авіяцыйная дывізія ВПС Балтыйскага флоту. «Атамныя бомбы вешаў на хвост і лятаў, — смяецца Іван Рыгоравіч. — Нават жонка не ведала, чым дакладна займаюся. Гэта ж быў сакрэты аб'ект, адзіны такога роду аэрадром у Савецкім Саюзе».

На сталі Івана Мацвеева ляжыць яшчэ некалькі папак. «Збіраю апошні матэрыял па Героях Савецкага Саюза да 18 гадоў», — тлумачыць ён. Ён марыць, што яго рукапісныя варыянты калі-небудзь надрукуюць. На сённяшні дзень іх існуе некалькі. Адзін мой суразмоўца перадаў у Магілёўскі гарадскі савет ветэранаў, яшчэ некалькі зрабіў на падрунак бібліятэкам імя Карла Маркса і дзіцячай №9, дзе браў асноўны матэрыял. Упэўнены: каму-небудзь гэта інфармацыя абавязкова спатрэбіцца.

Налі ЗІГУЛЯ. zigulya@vziazda.by

Прызначаннем Івана МАЦВЕЕВА стала авіяцыя.

адзначаў 100-гадовы юбілей. Героя атрымаў пасля «фінскай» вайны.

А вось з двойчы Героем Савецкага Саюза Сцяпанам Крэтавым Іван

■ Незвычайнае побач

Падарункі зямлі і нябёсаў

ЯКІЯ САКРЭТЫ АДКРЫЕ ГЕАЛАГІЧНЫ МУЗЕЙ

Дзе можна ўбачыць адзін з самых старажытных камянёў зямлі (якому каля 2 мільярдаў гадоў)? Між іншым дзякуючы шунгіту вучоныя зрабілі адкрыццё, што жыццё на нашай планеце ўзнікла раней, чым меркавалася, бо гэты камень біягеннага паходжання. Чаму б не даведацца, дзе на Беларусі прайшоў метэарытны дождж і не знайсці самы буйны (вагой каля 300 кг) камень, што ўпаў на нашу зямлю з неба? А яшчэ можна паглядзець на касткі мамантаў, шарцістага насарога, паўночнага алена, што былі знойдзены на Беларусі. Дарэчы, падобныя знаходкі былі і ў сталіцы пры пабудове метро.

Калі пра парк камянёў сёння ведаюць многія, на жаль, пра геалагічны музей, што размяшчаецца побач, на базе Навукова-вытворчага цэнтру па геалогіі (Купрэвіча, 7), рэдка згадвае які настаўнік. Ды і тое, толькі калі ў межах школьнай праграмы вывучаецца тэма «карысныя выкапні». А дарэмна:

Алена МУРАТАВА паказвае, з якім мінералам знаёміцца немаўля.

па камячыках можна вывучаць і гісторыю, і знаёміцца з традыцыямі продкаў. З мінераламі мы сутыкаемся і карыстаемся імі кожны дзень. Напрыклад, слюда ўваходзіць у лак для пазногцяў і памаду, яна бліжчыць на нашай вопратцы і навагодніх цацках, а некалі яе ставілі ў шыбы замест шкла.

У фондах музея, калекцыя якога збіраліся некалькімі пакаленнямі геологаў, каля 6 тысяч узораў. Прычым тут можна ўбачыць не толькі беларускі матэрыял, але і пазнаёміцца з мінераламі і горнымі пародамі свету. Сярод экспанатаў ёсць вельмі рэдкія. Напрыклад, зялёны нефрыт (падобных па якасці камянёў у прыродзе ўжо не засталася) ці чараіт (адзінае радовішча якога ў свеце амаль выпрацаванае).

Сабрана і добрая калекцыя метэарытаў. І каля кожнай вітрыны адкрываюцца таямніцы, звязаныя з камячыкамі. Ці ведаеце вы, што булатная сталь рабілася з метэарытнага жалеза, што ў Аляксандра Македонскага была

карона, створаная з «зоркі» і што дзякуючы метэарытам рабіліся розныя навуковыя адкрыцці? Напрыклад, вучоныя больш даведаліся пра космас (некаторыя метэарыты ўзніклі ў той час, што і Сонца), атрымалі падказку, як зрабіць штучныя алмазы. Дарэчы, ёсць у музеі і калекцыя лжэметэарытаў, якія перадаваліся геологам, — за «падарункі з космаса» людзі прымалі балотную руду, фабрычныя шлакі і нават асколкі ад снарадаў часоў Першай сусветнай вайны.

І безумоўна, тут можна даведацца пра розныя карысныя выкапні, што здабываюцца на нашай зямлі, а таксама пра радовішчы, якія чакаюць сваіх інвестараў. Між іншым, сярод гэтых радовішчаў ёсць і бурштынавыя.

Міжволі задумаешся: і чаму ў сучаснай школьнай праграме няма такіх заняткаў ці хоць бы тэкстаў у падручніках, каб абуджаць у дзіцяці цікавасць да геалогіі? І гэта пры тым, што многія рэчы, якімі мы карыстаемся, здабыты з зямлі. З чаго зроблены фарбы, алоўкі (графітны стрыжань), вопратка (сінтэтычная — з выкарыстаннем нафты). Які першы мінерал, з якім знаёміцца немаўля адразу пасля нараджэння (тальк).

Які камень самы мяккі — цвёрды (тальк — алмаз), цяжкі — лёгкі (пемза вулканічная — плаціна). Якія беларускія выкапні выкарыстоўваліся пры пабудове залатога палаца ў Версалі (вохра). Як выглядае гіпс? Ці былі такія часы, калі соль каштавала як золата?.. Хіба не з такіх простых пытанняў і адказаў абуджаецца цікавасць да навакольнага свету? І добра, калі гэты ўсё яшчэ можна паглядзець і памацаць.

— А ці праўда, што камяні растуць? — спрабую знайсці адказ на пытанне, якое некалі, маленькай дзяўчынкай, задавала сваім бацькам.

— Камяні растуць незаўважна для нашых вачэй. — кажа загадчыца музея Алена МУРАТАВА і паказвае агат. — Калі гэты камень разрэзалі, унутры ў яго была поласць, дзе можна ўбачыць крышталік кварцу. Гэта якраз паказвае, як камень вырастае: спачатку

была абалонка, а пасля яна пачала зарастаць усярэдзіне. У нас ёсць апалхаэдонавае дрэва. Драўніна згнівала, а па яе кольцах раслі мінералы групы кварцу. У нашым музеі можна ўбачыць і дрэва, якое абрасло крышталімі каменнай солі. Вырошчваць крышталі можна і ў хатніх умовах — пра дослед з соллю сёння мала хто не ведае.

— У беларускіх легендах гаварылася, што камяні магі вырастаць велічынёй з чалавека ці нават з хату...

— Гэтыя легенды звязаны з ледавіковымі валунамі. Людзі, калі аралі зямлю, збіралі камяні, а на наступны год поле зноў было ўсыпана імі. Недзе дождж прайшоў — камень з зямлі вылез. Ды і ў самой зямной кары адбываюцца геалагічныя працэсы. Што датычыцца вялікіх валуноў, яны ўсе не нашыя, іх прыцягнулі ледавікі. Па камячыках-узорах у музеі можна даведацца пра «камяні-падарожнікі» і нават прасачыць, з якой краіны яны да нас прыбылі.

Знаёміць з «зямнымі скарбамі» можна нават у дзіцячых садках. Тым больш што пясок і гліна, з якімі возіцца малеча, — гэта ўжо прадмет для маленькага даследавання.

І гэта я яшчэ не згадала вялізныя касткі і зубы маманта і рэшткі іншых жывёл, што вымерлі мільёны гадоў таму. Дзіўна, што неаблагая палеанталогічная калекцыя, сабраная беларускімі геологамі, да апошняга часу заставалася без належнай увагі. З мінулага года большая частка палеанталогічных знаходак адсюль пачала паспяхова выстаўляцца ў Музей гісторыі горада Мінска.

Калі разумееш, колькі розных адкрыццяў дзеці самага рознага ўзросту могуць зрабіць у невялікім навуковым музеі, становіцца крыўдна, што ў большасці сталічных школ няма пэўнага плана пазнавальных экскурсій і класныя кіраўнікі са школьнікамі ў вольны час сёння часцей выбіраюцца ў нейкія забаўляльныя цэнтры. Можна, у гэтым годзе, які прысвечаны навуцы, нешта нарэшце зменіцца?

Алена ДЗЯДЗЮЛЯ. dziadzziula@vziazda.by

Як растуць камяні?